

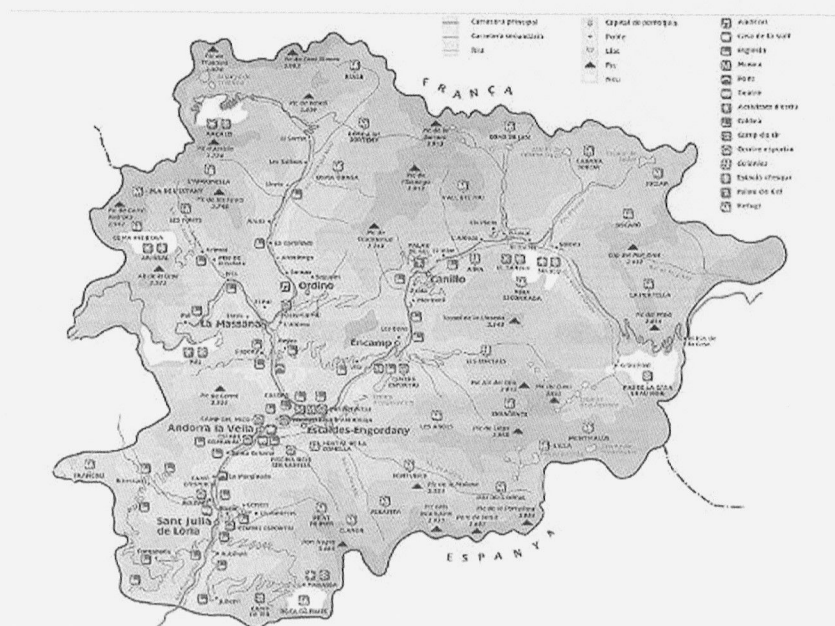
# Política lingüística al Principat d'Andorra: el català i les altres llengües

Montserrat Badia  
Govern d'Andorra

## Andorra

Des de molt petits els andorrans quan viatgem aprenem a dir —això sí, en anglès— que “Andorra is a small country between France and Spain”, una definició que sovint deixa entre freds i sorpresos els nostres interlocutors. Doncs bé, efectivament Andorra és un petit copríncipat parlamentari situat al vessant mediterrani dels Pirineus orientals.

La institució del copríncipat té l'origen en uns pactes —els pariatges— signats durant el segle XIII entre el bisbe d'Urgell i el comte de Foix, en virtut dels quals el territori de la vall d'Andorra es va anar convertint en un domini indivís compartit per dos consenyors. Una estructura bàsica que amb moltes transformacions ha perdurat al llarg dels segles i es va acabar de modernitzar amb la Constitució aprovada el 14 de març de 1993.



Andorra té una superfície de 468 km<sup>2</sup> dels quals 75 km<sup>2</sup> són d'espai urbà i la resta estan constituïts per boscos i pastura, amb 20 km<sup>2</sup> de cultiu.

El país està dividit en set unitats administratives que anomenem *parròquies*, que segueixen les tres valls principals.

El punt més alt del país és el pic del Coma Pedrosa, amb 2.942, m i el més baix és la frontera hispanoandorrana, amb 840 m.

L'economia andorrana es basa en el turisme, el comerç i les finances.

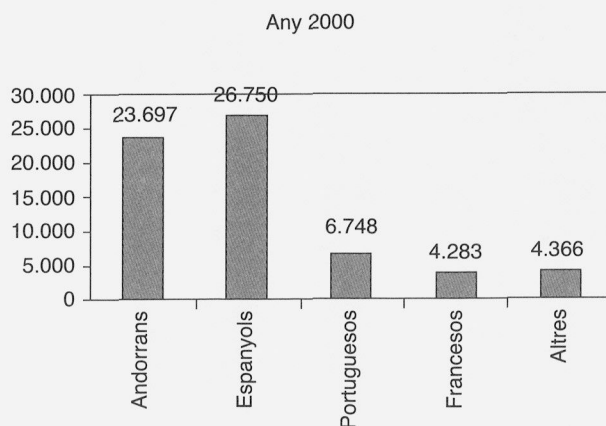
El Principat d'Andorra va acollir l'any 2000 11 milions de turistes, entre els quals destaquen els turistes vinguts de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol, que entren per la frontera de Sant Julià de Lòria, i els turistes procedents de l'Estat francès, que arriben pel Pas de la Casa, l'única població del país situada al vessant atlàntic dels Pirineus.

La majoria de persones ocupades treballen en els sectors del comerç turístic i l'hoteleria; també són importants pel nombre de treballadors l'Administració, els serveis, la construcció i les finances.

### **Dades demogràfiques**

Andorra té 66.135<sup>1</sup> habitants, una xifra que ha variat molt poc en els últims 8 anys (l'any 1993, per exemple, hi havia 65.227 habitants). Això, però, no vol dir que la població del Principat d'Andorra d'aquests darrers anys s'hagi estabilitzat: al contrari, una de les dades més rellevants de l'enquesta que va fer el Servei de Política Lingüística l'any 1999 és que en el període 95-99, és a dir, en quatre anys, si bé la població del país havia variat molt poc en nombre, en canvi es constata que un 12% dels habitants havien marxat durant els últims 4 anys i havien estat substituïts per nous residents. Si a aquest moviment hi afegim que un grup important de ciutadans que se'n van són persones amb bastants anys de residència procedents de Catalunya, i doncs amb molta facilitat d'adaptació lingüística, i consegüentment cultural, comprendrem les transformacions decisives que ha viscut el país pel que fa a grups lingüístics.

### **Nacionalitat**

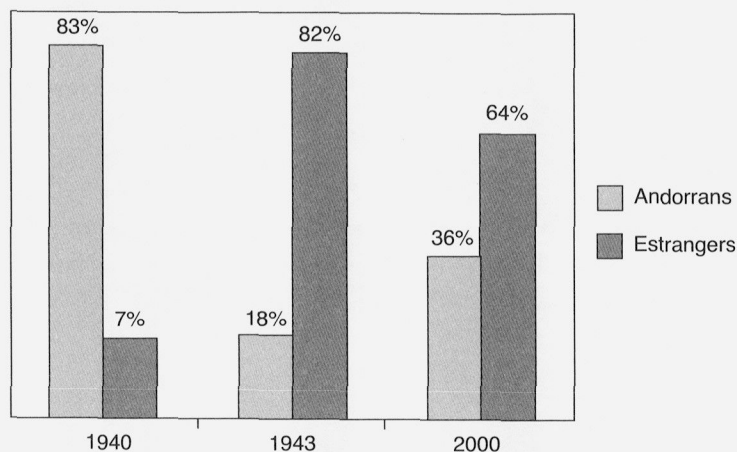


Per nacionalitat, el grup més important de població d'Andorra són els espanyols, que tot i això, cada vegada són seguits més de prop pels andorrans, gràcies a una legislació sobre accés a la nacionalitat menys restrictiva des de 1995. En tercer lloc hi ha la població de nacionalitat portuguesa, que des de fa uns anys sobrepassa els nacionals de l'Estat francès, i finalment un grup divers en què hi ha més de 17 nacionalitats.

Perquè ens fem una idea de la ràpida transformació que ha sofert el país des de tots els punts de vista des de mig segle passat, podem veure que l'any 1940 hi havia un 83% de residents de nacionalitat andorrana, un percentatge que no va parar de disminuir durant la

1. Dades del Ministeri de Justícia i Interior, juliol 2001

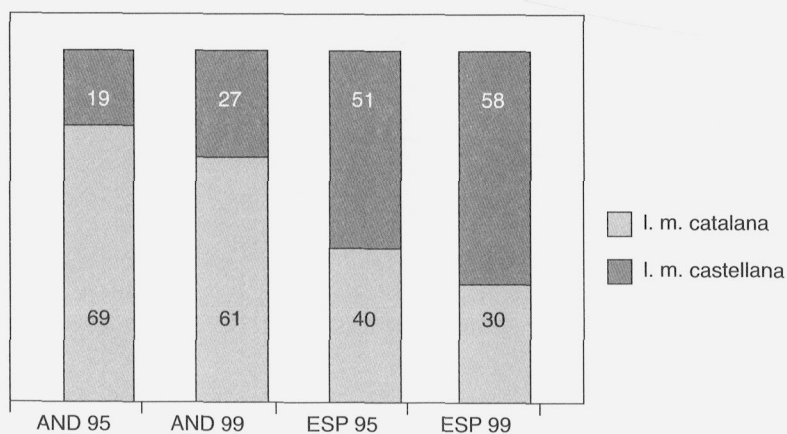
segona meitat del segle XX, com ho demostra el fet que l'any 1983 els percentatges entre nacionals i estrangers s'havien invertit. A partir de 1995, amb la nova Llei de la nacionalitat es constata una tendència a la recuperació del percentatge dels nacionals andorrans.



### **Nacionalitat i llengua materna**

Les dades que exposaré a continuació corresponen a l'evolució marcada pels dos estudis sociolingüístics impulsats pel Govern els anys 95 i 99.<sup>2</sup>

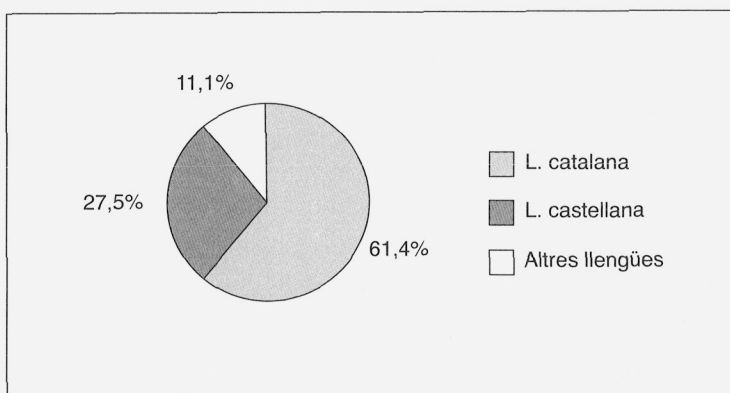
Les dues dades més rellevants de la tendència establerta per tots dos estudis són d'una banda que en quatre anys ha augmentat de forma important el nombre de persones de nacionalitat andorrana i, d'altra banda, que nacionalitat i llengua d'origen són dos conceptes cada cop menys coincidents a Andorra.



Com es pot constatar al gràfic sobre nacionalitat i llengua materna, al llarg d'aquests quatre anys els grups "nacionalitat andorrana" i "nacionalitat espanyola" s'han transformat de manera significativa pel que fa a origen lingüístic. L'any 95 hi havia un 19% d'andorrans que tenien

2. *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra (1995 i 1999, estudis del Servei de Política Lingüística del Govern)*

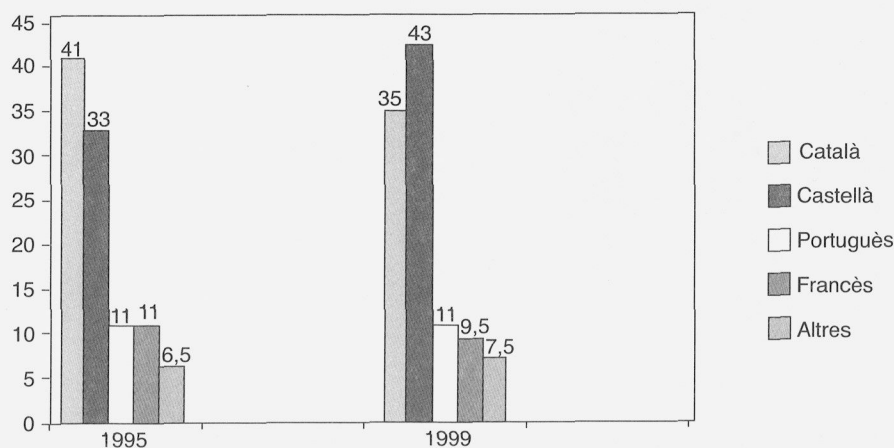
la llengua castellana com a llengua materna; el 99 eren el 27%, i aquest fet ha anat acompanyat d'un fenomen similar entre les persones del grup "nacionalitat espanyola": en aquest grup l'any 95 hi havia un 10% més de catalans que l'any 99.



El perfil lingüístic actual dels ciutadans de nacionalitat andorrana és el següent: un 61% de les persones d'aquest grup tenen la llengua catalana com a llengua materna, un 27% són d'origen castellanoparlant i un 11% tenen altres llengües maternes (entre les quals destaca la llengua francesa).

### Grups lingüístics

Grups lingüístics

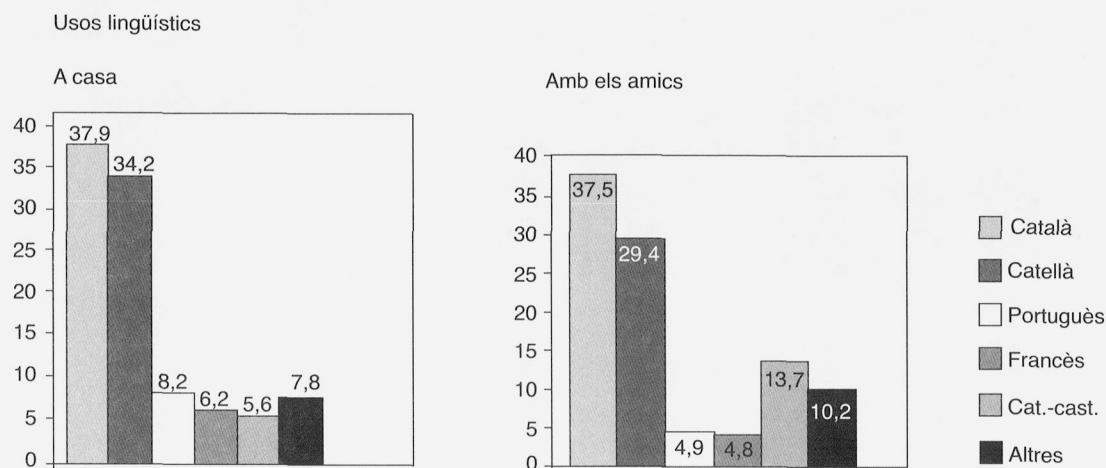


D'una manera global, per concloure l'evolució viscuda per la societat andorrana en aquests quatre anys, podem observar com l'any 95 el primer grup pel que fa a llengua materna era el grup dels catalanoparlants, que eren seguits pel grup dels castellanoparlants d'origen, amb una diferència de set punts, i com, quatre anys després, aquest ordre s'ha invertit. Atès que de totes les variables tingudes en compte en tots dos estudis, la llengua materna constitueix el factor del qual depèn més el comportament lingüístic de les persones entrevistades, es poden comprendre els grans esforços que són necessaris per frenar una tendència que es demostra quasi inexorable a la baixa en l'ús de la llengua catalana.

### Coneixement del català

Tot i aquestes dificultats les enquestes esmentades mostraven un coneixement de la llengua catalana estable, amb la particularitat, però, que es constata un augment de competència justament per part dels grups que ja tenien un nivell bo, i una disminució entre els grups amb més dificultats. En aquests dos últims anys s'han fet esforços grans perquè els grups amb menys competència millorin el coneixement del català; els pròxims estudis ens diran si ho estem aconseguint.

A casa, el català continua sent la llengua més utilitzada (37,9%), encara que la tendència és que baixa l'ús del català i puja el del castellà (34%).



*Amb els amics*, els nivells d'ús es mantenen estables respecte a 1995. El català continua sent la llengua més utilitzada, però pugen significativament les situacions de converses en què es fan servir indistintament català i castellà amb els amics (no sabem en quins percentatges), i sobretot, emergeix amb força el percentatge de persones entrevistades que afirmen que amb els amics fan servir altres combinacions lingüístiques —portuguès-castellà, francès-castellà, francès-català—, i més de dues llengües (10,2%).

*A la feina* hi ha un descens del català i un augment del castellà com a llengua més utilitzada en les relacions internes —entre companys i amb superiors o subordinats. En les relacions externes —amb clients i proveïdors— puja l'ús declarat de català-castellà i baixa l'ús exclusiu de cada una d'aquestes llengües, la qual cosa tenint en compte l'evolució presentada és una dada positiva. S'està produint un esforç incipient en l'atenció al públic en català. Aquesta és la qüestió que centra les actuacions del Servei de Política Lingüística en els últims mesos.

### En el món socioeconòmic

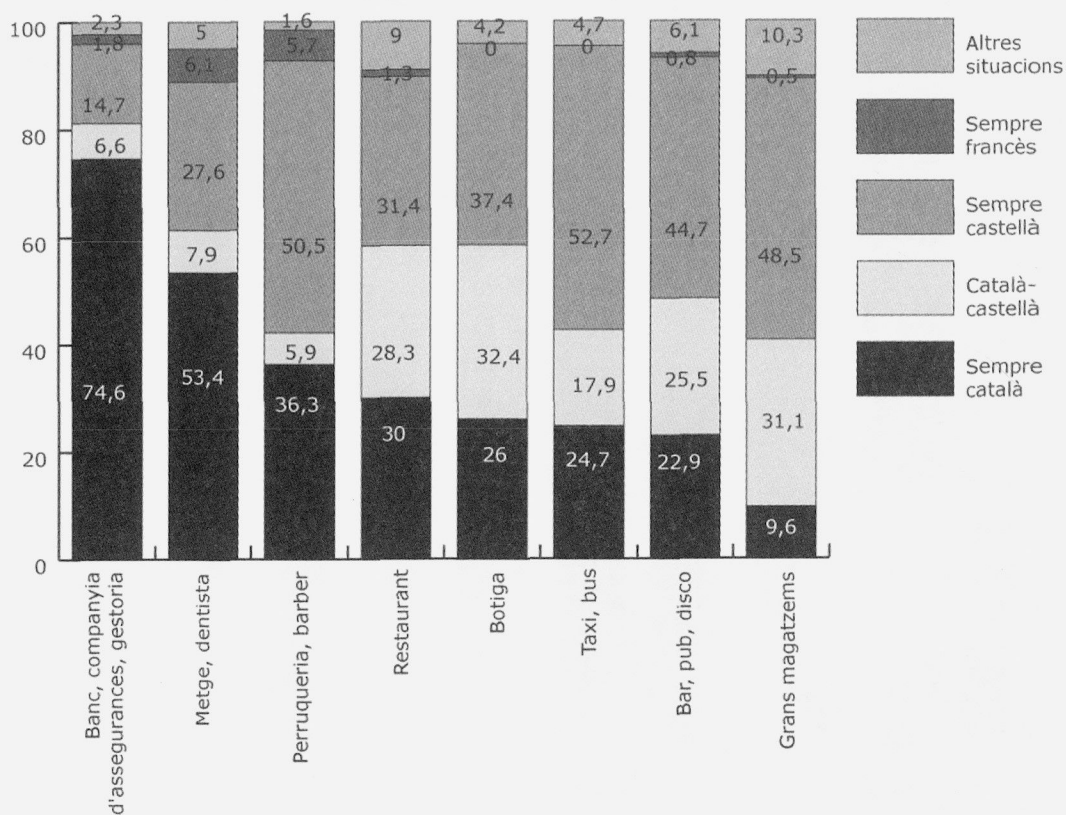
Es van estudiar 8 situacions tipus, que van donar com a resultat l'establiment de tres categories de situació, prenent com a criteri la utilització de la llengua oficial.

El resultat va ser que es podia considerar satisfactori o favorable l'ús del català als bancs, les companyies d'assegurances, les gestories i els metges i dentistes.

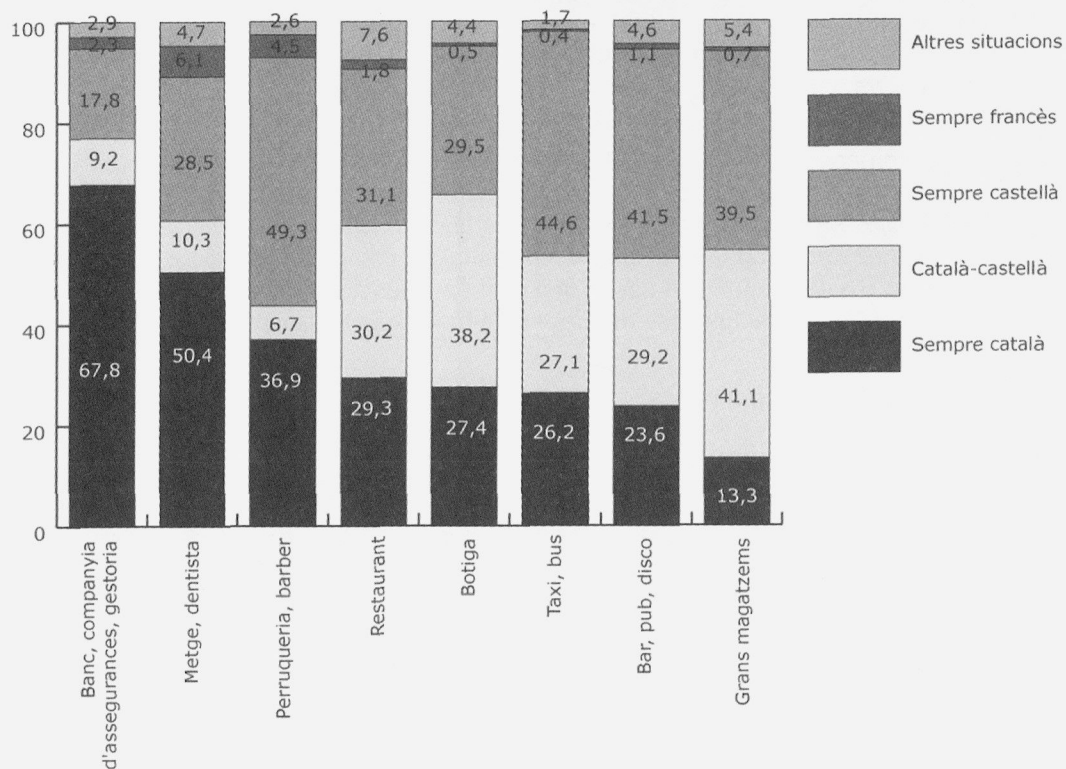
Es van qualificar de situacions intermèdies en relació amb l'ús del català les que es produïen als restaurants i el petit comerç.

I finalment es va constatar que les perruqueries i barberies, i sobretot el transport públic, els bars, pubs i discoteques i els grans magatzems, eren els llocs més desfavorables a la utilització del català.

### Llengua en què s'atén



### Llengua en què es parla



En analitzar la transferència lingüística en el pas d'una situació a l'altra, es va tornar a constatar que els dos factors dels quals depèn principalment el comportament lingüístic de les persones entrevistades en el món socioeconòmic són la nacionalitat, i sobretot la llengua materna:

- Els andorrans en general i els espanyols de *llengua materna catalana* sempre fan servir més el català; però en passar de les situacions favorables a les desfavorables el fan servir amb menys freqüència.
- Les persones de *llengua materna castellana* fan servir més el català en les situacions favorables però canvien cap al castellà com a llengua més utilitzada a partir de les situacions intermèdies.
- Entre els *francesos* hi ha dos grups de comportament diferent: un que parla en català més o menys a tot arreu i l'altre que parla en francès en les situacions favorables i el va canviant pel castellà en les més desfavorables.
- Els *portuguesos* utilitzen majoritàriament el castellà en tots els àmbits del món socioeconòmic.
- *Per edats*, els joves entre 15 i 25 anys i les persones de més de 50 anys són els que parlen més en català, però en totes les franges baixa l'ús del català i puja el del castellà.

### **Altres usos**

En contrast amb aquest ús precari d'alguns exemples del món socioeconòmic donaríem una imatge parcial si no esmentéssim l'ús molt alt de la llengua catalana en diversos àmbits:

- a) Un és el de la retolació exterior, la publicitat i els mitjans de comunicació del país.
- b) L'altre és el de l'exercici de les professions liberals i també la majoria de les comunicacions comercials i empresarials escrites.
- c) El tercer és l'ús exclusiu en la vida —diguem-ne— més institucional i política del Principat d'Andorra. Així, es fan sempre en català:
  - Les actuacions públiques dels càrrecs polítics
  - Els documents produïts per les institucions públiques
  - Les sessions parlamentàries i dels comuns
  - La publicitat institucional
  - La retolació pública en edificis, carreteres, vies i serveis
  - Les actuacions judicials i les policials

En l'àmbit de l'Administració pública és on es produeix un esforç més gran de la població per expressar-se en català.

Un grup especialment important, que només va ser tractat secundàriament en aquests estudis, és el de la gent jove. Acaben de presentar-se els primers resultats d'un estudi encomanat pel Centre de la Cultura Catalana del Principat d'Andorra i patrocinat per la Unesco, que mostren un alt nivell de competència de català per part dels joves andorrans.

Encara que l'estudi no sigui extremadament pessimista pel que fa a les actituds, és cert que és una qüestió que l'Administració considera prioritària fins a tal punt que ja s'estan enfilant dos estudis més que complementaran aquest que acabem d'esmentar.

Pel que hem pogut constatar fins ara, en general els joves mostren, com la resta de la població, una actitud davant del fet lingüístic que podríem qualificar entre desapassionada i poc interessada.

### **Conclusió**

Per acabar aquesta primera part podríem dir que a Andorra hem aconseguit competència quasi plena entre els joves i estem començant a obtenir una motivació suficient entre la

població adulta. És difícil que una persona que viu i treballa a Andorra no entengui el català al cap d'uns mesos d'instal·lar-s'hi. Amb molt poca bona voluntat pot començar a parlar si l'ambient en què es mou li és propici.

Aquesta competència viu paral·lela a un ús decreixent en àmbits molt importants de la nostra societat, els de les relacions més espontànies, probablement per les seves mateixes característiques demogràfiques.

La pregunta és què podem fer per promoure l'ús de la llengua oficial, que molta gent coneix, que gairebé tothom entén, però que en alguns àmbits determinats es fa servir d'una manera clarament insuficient. A la taula rodona d'ahir ja se'n va parlar; no puc afegir gran cosa més llevat que és l'assignatura pendent d'estudiosos i tècnics que ens trobem avui aquí.

## **Instrumentes i estratègies de promoció lingüística**

Abans d'esmentar els instruments de què disposa el Principat d'Andorra per promoure la seva llengua i les estratègies amb què s'organitza, exposaré molt breument la meua visió del concepte de política lingüística amb vista a fer més entenedores algunes de les estratègies que esmentaré.

Així, des del punt de vista de l'estratègia, crec que posem en marxa un mecanisme de política lingüística quan vivim en un entorn amb més d'una llengua, a escala individual i com a grup social, en l'àmbit de l'empresa o de l'Administració, d'una manera conscient o inconscientment. Quan donem prioritat a l'ús d'una llengua en detriment d'una altra de manera conscient en qualsevol activitat, llavors estem planificant els nostres usos lingüístics.

Més enllà de les nostres conviccions personals, em sembla que podem distingir i al mateix temps fer paral·lelismes entre el que he anomenat —per dir-ho d'alguna manera— política lingüística pública o institucional i el que podria ser una política lingüística privada o empresarial.

Estableixo aquesta distinció a l'efecte, una vegada més, de proposar estratègies realistes i eficaces de promoció de l'ús de qualsevol llengua.

La política lingüística pública o institucional depèn, entre altres, de tres factors fonamentals, que s'interrelacionen contínuament els uns amb els altres.

En primer lloc, hi ha la *realitat lingüística* del territori o els territoris de què es tracta; com és natural, a l'hora de posar en pràctica una política lingüística determinada caldrà tenir en compte el nombre de llengües que s'hi parlen i les relacions de domini i d'ús que hi hagi entre aquestes llengües presents, per exemple.

En segon lloc, hi ha la *percepció ciutadana*: els executors d'una política lingüística han de tenir en compte com viuen la seva realitat lingüística els ciutadans, encara més si aquests ciutadans tenen la condició d'electors.

En tercer lloc, la ideologia, o més aviat la *sensibilitat política* dels qui han d'implantar una política lingüística específica.

És obvi que aquests tres factors determinen l'existència de maneres diferents d'organitzar la diversitat lingüística dins un mateix territori.

Semblantment, la política lingüística que he anomenat privada o empresarial d'acord amb el concepte que ja he explicat, també depèn de factors que s'interrelacionen i que cal tenir presents si es vol produir un efecte en aquest sector de les nostres societats.

En aquest cas, no hi ha dubte que allò que determina una selecció lingüística determinada és la *rendibilitat*, un concepte que no ha de ser estrictament econòmic sinó que pot estar condicionat per determinats beneficis o avantatges que puguin representar per als empresaris un aspecte positiu.

Naturalment també depèn de les *obligacions legals* i, per ser més justos, també de la sensibilitat i les *conviccions* personals de cada empresari.



Els factors que he enumerat han configurat els instruments i les estratègies que hi ha o que creiem que hi hauria d'haver a Andorra per organitzar la diversitat lingüística de la societat i per promoure la llengua pròpia com un dels valors més importants de la cultura pròpia.

Els tres instruments d'organització lingüística de l'Administració andorrana són tots els serveis d'Educació, els que ofereix el Servei de Política Lingüística i la legislació.

L'educació constitueix una de les despeses més importants de l'Estat i la història ha configurat una estructura diversa i original: a Andorra conviuen fins al batxillerat tres sistemes educatius: l'andorrà, el francès i l'espanyol.

Els pilars de l'oferta educativa andorrana són:

- L'Escola Andorrana, que comprèn els nivells des de maternal fins a batxillerat, ha optat per un plantejament lingüístic basat en quatre llengües: el català, el francès, el castellà i l'anglès.
- La Formació Andorrana, que té com a objectiu aportar els coneixements de llengua i cultura als sistemes educatius estrangers.
- L'ensenyament superior, que està representat per l'Escola Universitària d'Infermeria, l'Escola d'Informàtica i el Centre d'Estudis Virtuals.

L'oferta es completa amb tots els serveis gratuïts que dóna la Formació d'Adults a la població adulta i a les empreses, i també amb la Formació Professional i amb la Formació Especialitzada.

El Servei de Política Lingüística ofereix a la població els serveis que no són pròpiament de formació: assessora les empreses i l'Administració, impulsa la investigació, fa propostes legislatives i es fa càrrec de la dinamització, que se centra en la promoció de l'ús.

### ***Estratègies***

He ordenat les estratègies que creiem que funcionen o funcionarien en aquest petit laboratori lingüístic que és el Principat d'Andorra en forma de decàleg, que comento tot seguit.

Abans, però, he de dir, per fer honor al decàleg, que totes les estratègies es poden resumir en una de sola: la millor estratègia és un bon pressupost.

1. L'estratègia prèvia davant les ràpides transformacions que viu la nostra societat és millorar i actualitzar contínuament el coneixement de la situació pròpia.

Cal aprofundir i explorar nous camins que ens permetin conèixer més bé què és el que afavoreix més l'ús d'una llengua o d'una altra, quins mecanismes psicològics hi ha darrere de la tria espontània d'una llengua o una altra, o què podem fer per incidir amb més eficàcia en l'ús d'una llengua determinada.

2. Informar la població que arriba.

Un objectiu tan senzill i tan indispensable. Ens pot passar que una actuació molt ben programada falli per una simple falta d'informació entre els nostres destinataris.

3. Donar suport al comerç i a l'empresa.

A més de ser presents oferint-los eines útils, en qualsevol actuació que es faci cal tenir present que l'ús de la llengua que es vol promoure no pot estar "penalitzat", no pot comportar un desavantatge. (No cal ni dir que tirar endavant aquesta estratègia requereix molts recursos.)

4. Dinamitzar – fer campanyes de sensibilització (que també és informar).

Adreçades en el nostre cas als catalanoparlants, perquè no canviïn de llengua; als no catalanoparlants perquè facin un esforç que només els ha d'aportar avantatges, o a tota la població o a un sector de població.

5. Explotar més i més bé tots els recursos que ens dona la legislació.

Ens fa l'efecte que no aprofitem gens bé totes les possibilitats que ofereix una llei. La nostra època i el nostre entorn no són propicis als constryiments legals de caràcter lingüístic. Una llei és l'instrument més eficaç de planificació i ordenació lingüística d'un territori. Creiem que ens correspon informar i difondre'n els punts més importants, corregir les infraccions i impulsar la sanció que correspongui, i també fer les propostes de desplegament oportunes per millorar-la i actualitzar-la.

6. Conèixer bé els destinataris de les nostres actuacions.

Està relacionada amb l'estratègia núm. 1, però es refereix a l'objectiu concret de cada acció que impulsem: no es pot fer servir un mateix discurs per a tots els ciutadans del país. La varietat d'origens de la nostra població ens permet afirmar que la identitat andorrana està canviant. Cal detectar els interessos de cada segment i adaptar les respostes a aquestes necessitats.

7. Per això, hem d'idear respostes adequades i adaptades.

Es tracta en certa manera de "professionalitzar" la feina de promoció. Si reprenem els elements que componen una política lingüística d'empresa, veurem que l'única manera eficaç de millorar l'ús de qualsevol llengua en l'àmbit empresarial és oferir avantatges, per exemple publicitaris o en forma de simplificacions administratives per als empresaris que afavoreixin la utilització del català en la seva empresa, i també per als immigrants que atestin un nivell de competència mínim.

8. Combinar motivació i obligació.

Es tracta de fer compatibles les estratègies 5, 6 i 7. Per això, la resposta adequada de què acabem de parlar s'ha de combinar amb un pla informatiu i amb una aplicació estricta de la legislació.

9. Col·laborar en projectes del mateix àmbit lingüístic.

Aquest Congrés o el *Diccionari de la neu*, que presentarem aquest vespre són dos bons exemples de col·laboració fructífera.

10. I finalment considerem indispensable fer sentir la nostra veu en l'àmbit internacional.

En primer lloc, per existir, i consegüentment, perquè ens tinguin en compte. Andorra s'ha pres molt seriosament aquest objectiu, i els discursos dels nostres caps de Govern als diversos fòrums internacionals atesten que la llengua catalana dona veu a Andorra i als andorrans.

En segon lloc, perquè ens sembla indispensable ampliar els límits territorials de les polítiques lingüístiques.

## Conclusions

Els resultats que obtenim demostren que encara cal millorar en recursos i en eficàcia. Tot i això, mirem el futur amb il·lusió i amb noves idees: el multilingüisme de moltes societats actuals les fa molt diferents de les societats de fa 20 anys; es tracta d'una realitat que no es pot mirar unilateralment, que pot generar nous reptes per a les llengües menys parlades, que només són abordables a gran escala.

Per això, perquè crec que cap dels nostres països no pot tancar-se a trobar solucions particulars a les seves situacions específiques, estic convençuda que hem de començar a mirar la qüestió lingüística des de punts de vista més amplis.

I és des d'aquesta perspectiva que m'atreveixo a acabar aquesta intervenció amb algunes propostes per a Europa, que esmento a continuació:

1. S'ha parlat durant molt de temps de pluralitat de llengües sense acabar de concretar com han de viure i conviure totes aquestes llengües. Hem de deixar de parlar de pluralitat per començar a organitzar la convivència.

2. S'han d'establir polítiques comunes destinades a fer canviar les mentalitats dels territoris tradicionalment monolingües. Cal idear estratègies europees de difusió de l'existència i de promoció de les llengües menys parlades, per exemple.
3. Cal abandonar el principi que els europeus han de "saber" dues llengües: s'han d'"espavilar" com a mínim en quatre llengües. I això es pot fer combinant criteris regionals o de veïnatge amb criteris globals.
4. Ens hem d'acostumar a converses en llengües diferents com un fet normal en el món plural en què ens movem. Hem de rebutjar la idea de "llengua comuna de comunicació" i començar a creure en les "llengües comunes de comunicació".
5. S'hauria d'establir un pla europeu comú d'ensenyament de llengües (que inclogui llengües diferents per a cada zona) més adaptat a les necessitats actuals, i amb més protagonisme per a les llengües en els plans d'estudis.
6. Cal idear noves polítiques centrades en la difusió de l'ús. Cal fer servir els mitjans que ofereixen les tècniques més modernes de màrqueting per promoure la convivència pacífica i fructífera de llengües en un territori.

En definitiva, si se'm permet, es tracta també de renovar Europa, perquè les llengües, lluny d'esdevenir un problema de comunicació o d'entesa, o fins i tot un fre per a l'economia del Vell Continent, esdevinguin el nostre revulsiu i l'atot més específic per existir i tenir veus pròpies en aquest nou món del segle XXI.